

[2022] 2 एस.सी.आर. 839

श्रीपती लखू माने

विरुद्ध

सदस्य सचिव महाराष्ट्र पाणी पुरवठा आणि

मलनिःसारण मंडळ आणि इतर

(२०१२ चे दिवाणी अपील क्रमांक ५५६)

मार्च 30, 2022

[हेमंत गुप्ता आणि व्ही. रामासुब्रमण्यम, न्यायमूर्ती.]

करार अधिनियम, १८७२ : कलम ६७ व ७५ - आश्वासनाच्या पूर्ततेसाठी वाजवी सोयी-सुविधा देण्यास वचनकर्त्याकडून दुर्लक्ष किंवा नकार - राज्य शासनाचे नोंदणीकृत कंत्राटदार असलेल्या अपीलकर्त्यांनी अंदाजित खर्चापेक्षा ४७ टक्के अधिक म्हणजे रु.८०,४५,०३४/- या खर्चाने कामाच्या अंमलबजावणीसाठी कार्यादेश जारी केला - अर्जदाराला करारात नमूद पाईप उपलब्ध नसल्याची माहिती देण्यात आली -

प्रतिवादींना वेगवेगळ्या व्यासाचे पाईप बदलून वर्कऑर्डरमध्ये बदल हवा

असल्याने, अर्जदाराने सुधारित दराची मागणी केली - या वादामुळे

प्रतिवादीने अपीलकर्त्याला पाइपलाइनचे काम थांबवून दुसऱ्या कामाच्या

बांधकामाचे काम सुरू करण्याचे निर्देश दिले - अपीलकर्त्याने उपस्थित

केलेली बिले वेळेत भरली गेली नाहीत, म्हणून त्याने काम पुढे नेले नाही

- प्रतिवादीने काम मागे घेण्याची आणि दंड आकारण्याची धमकी दिली

- अपीलकर्त्याने 51,35,289/- रुपयांच्या वसुलीसाठी दावा दाखल केला

- कनिष्ठ न्यायालयाने प्रतिवादींना अंशतः निर्देश देऊन खटला निकाली

काढला अपीलकर्त्याला १०% व्याजासह २४,९७,०७७/- देणे - उच्च

न्यायालयाने प्रतिवादीने दाखल केलेले अपील अंशतः मंजूर केले आणि

डिक्रीची रक्कम रु.७,१९,४१२/- पर्यंत कमी केली. अपीलावर असे म्हटले

की: संपूर्ण घटनाक्रमावरून असे दिसून आले की अपीलकर्ता

परित्यागासह कोणत्याही गोष्टीसाठी दोषी नव्हता - कराराच्या कलम 3

(अ) ने प्रतिवादींना करार रद्द करण्यास सक्षम केले, सिक्युरिटी

डिपॉझिट जप्त करून अपीलकर्त्याच्या जोखमीवर आणि खर्चाने काम

दुसऱ्या कंत्राटदाराकडे सोपवा - हे कलम प्रतिवादींनी कधीही लागू केले

नाही - सुधारित दर निश्चित न करता वर्क ऑर्डरमध्ये केलेल्या भौतिक

बदलांमुळे कराराची कामगिरी न होण्यास कारणीभूत ठरले - म्हणून,

प्रतिवादी अपीलकर्त्यावर करार सोडून दिल्याचा आणि कामगिरी न

केल्याचा आरोप करू शकत नाही - कंत्राटदाराने काम सुरू ठेवण्यास

नकार देणे, जोपर्यंत परस्पर आश्वासने दुसऱ्या पक्षाद्वारे पूर्ण केली जात

नाहीत, तोपर्यंत कराराचा परित्याग म्हणता येणार नाही - प्रतिवादींनीच

अपीलकर्त्याला अटींनुसार कराराची अंमलबजावणी करणे कठीण केले

मुळात सहमत - उच्च न्यायालयाचा आदेश रद्द झाला आणि कनिष्ठ

न्यायालयाचा आदेश पूर्ववत झाला.

करार कायदा, १८७२ : परित्याग - कराराच्या एखाद्या पक्षा

कडून त्याच्या एखाद्या कृताकृतीमुळे मूळ कराराच्या अटींमध्ये जेव्हा

ही महत्वाचा बदल घडून येतो, तेव्हा हे कराराच्या कायद्याचे मूलभूत

आहे की,

करारातील दुसऱ्या पक्षासाठी, मूळ करार न करणे खुले आहे - हे परित्याग

मानले जाणार नाही - शिवाय, परित्याग सामान्यतः अधिकाराच्या संदर्भात

समजला जातो आणि दायित्व किंवा बंधन च्यासंदर्भात नाही - करारातील

एक पक्ष करारांतर्गत आपले अधिकार सोडून देऊ शकतो ज्यामुळे

दुसऱ्याकडून माफीची विनंती केली जाऊ शकते पण तिथे बंधन त्याग

करण्याचा प्रश्नच येत नाही.

अपील मंजूर करताना न्यायालयाने

धरले : १.दुसऱ्या पक्षाने परस्पर आश्वासनांची पूर्तता

केल्याशिवाय कंत्राटदाराने काम सुरू ठेवण्यास नकाराला ,

कराराचा त्याग म्हणता येणार नाही. एखाद्या कराराला एका

पक्षाने नकार दिल्यास दुसऱ्या पक्षाला उल्लंघनासाठी खटला

दाखल करण्याचा किंवा करार रद्द करण्याचा आणि आधीच

केलेल्या कामासाठी क्वांटम मेरुत प्रमाणात खटला दाखल

करण्याचा अधिकार मिळू शकतो . प्रतिवादींनी कलम ३ (अ)

आणि (ब) नुसार करार रद्द करून नुकसानभरपाईसाठी खटला

दाखल करण्याचा पर्याय निवडला नाही. हे उत्तरदाते होते

4 ज्यांनी अपीलकर्त्याला मूळ मान्य केलेल्या अटीनुसार कराराची

अंमलबजावणी करणे अवघड केले. [परिच्छेद २२] [848-ए-बी,
एफ-जी]

२. वरील तीन प्रमुख दाव्यांच्या संदर्भात कनिष्ठ न्यायालयाचा निर्णय रद्द करण्यात उच्च न्यायालयाची स्पष्ट चूक होती, या चुकीच्या समजुतीवर की अपिलकत्याच्या वतीने कराराचा परित्याग झाला आहे.
- 5 त्यामुळे हे अपील मान्य करण्यात आले आहे. उच्च न्यायालयाचा आक्षेपार्ह निर्णय आणि हुकूम रद्द केला जातो आणि कनिष्ठ न्यायालयाचा निर्णय आणि हुकूम पुनर्संचयित केला जातो. [परिच्छेद २३] [848-जी-एच]

दिवाणी अपील अधिकारक्षेत्र: दिवाणी अपील क्रमांक 556
ऑफ 2012.

मुंबई उच्च न्यायालयाने १९९८ च्या प्रथम अपील क्रमांक ५२८ मधील २४.०४.२००९ च्या निर्णय व आदेशावरून.

पाणीपुरवठा व मलनिस्सारण मंडळ

शर्मा, अपीलकर्त्याचे अॅड.

न्यायालयाचा निर्णय याद्वारे देण्यात आला

वी. रामसुब्रमण्यम, न्यायमूर्ती

1. पैसे वसूल करण्याच्या खटल्यात फिर्यादीने दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ च्या कलम ९६ अन्वये नियमित अपीलात मुंबई येथील उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाला व आदेशाला आव्हान देणारे वरील अपील दाखल केले आहे, ज्याद्वारे कनिष्ठ न्यायालयाने वार्षिक १०% व्याजासह २४,९७,०७७/- रुपये वसूल करण्यासाठी दिलेला आदेश रु.७,१९,४१२ , व्याजासह वसुलीच्या डिक्रीमध्ये बदलण्यात आला.

2. आम्ही अपीलकर्त्याचे विद्वान ज्येष्ठ वकील विनय नवरे आणि प्रतिवादीचे विद्वान वकील श्री. सुनील मुरारका यांचे म्हणणे ऐकले आहे.

अर्जदार हा महाराष्ट्र शासनाचा नोंदणीकृत कंत्राटदार आहे .
रत्नागिरी जिल्ह्यातील दाभोळ-भोपान व इतर गावांसाठी प्रादेशिक

ग्रामीण नळपाणी पुरवठा योजनेचे काम राबविण्याच्या निविदेमध्ये

अर्जदार यशस्वी निविदाकार ठरला. दिनांक 03.07.1986 रोजी 80,45,034/- रुपये खर्चाचे काम करण्यासाठी कार्यादेश देण्यात आला, जो अंदाजित खर्चापेक्षा 47% जास्त होता. हे काम पूर्ण होण्यासाठी ३० महिन्यांचा कालावधी निश्चित करण्यात आला होता. परंतु असे दिसते की प्रतिवादी क्रमांक ३ ने येथे २८.०७.१९८६ रोजी एक पत्र जारी करून अपीलकर्त्याला कार्यादेश स्थगित ठेवल्याची माहिती दिली. काही निवेदनांनंतर प्रतिवादी क्रमांक ३ ने १७.१२.१९८६ च्या पत्राद्वारे अपीलकर्त्याला काम सुरू करण्याची सूचना केली.

4. याचिकाकर्त्याने २९.१२.१९८६ पासून काम करण्यास सुरुवात केली असली तरी करारात नमूद केलेल्या व्यासाचे सी-१ पाईप व सिमेंट पाईप उपलब्ध नसल्याची माहिती त्यांना देण्यात आली. त्यानंतर वेगवेगळ्या व्यासाचे पाईप बदलून वर्क ऑर्डरच्या अटींमध्ये बदल करण्याची मागणी उत्तरदात्यांनी केली. त्यामुळे याचिकाकर्त्याने

सुधारित दराची मागणी सुरू केली.

5. वरील वाद चिघळत असताना प्रतिवादी क्र.३ ने अर्जदाराला दिनांक ०२.०३.१९८७ च्या पत्राद्वारे पार्सपलाईनचे काम थांबवून पंचनाडी या वेगळ्या ठिकाणी दुसरे काम सुरू करण्याचे आदेश दिले. 04.03.1987 च्या दुसर् या पत्राद्वारे प्रतिवादी क्रमांक 2 ने अर्जदाराला एका दुरुस्तीची माहिती दिली ज्यात एक हेड-वर्क@ करजाई येथे आणि दुसरे पंचनाडी येथे बांधण्यात आले होते. या प्रमुखांच्या संदर्भात दिनांक ०१.०७.१९८७ चा कार्यदेशही काढण्यात आला होता.

6. अर्जदाराच्या त्रासात भर टाकत त्याने उभारलेली@ बिले निधीअभावी वेळेत भरली गेली नाहीत. त्यामुळे अपीलकर्त्याने काम पुढे नेले नाही. परिणामी प्रतिवादी क्र.२ ने कार्यदेश मागे घेण्याची व दिनांक ०१.०३.१९८८ पासून प्रतिदिन रु.१०/- दंड आकारण्याची धमकी दिली. तेव्हापासून दोन्ही पक्षांमध्ये वाद सुरू होते, ज्यामुळे अखेर अर्जदाराने रु.51,35,289/- च्या वसुली सीसाठी दावा

७. रु.५१,३५,२८९/- च्या वरील दाव्यामध्ये (१) केलेल्या कामाचे मूल्य अशा अनेक दाव्यांचा समावेश होता;(२) सिक्युरिटी डिपॉझिट सोडणे; (३) नुकसान भरपाई;@ आणि (४) नुकसान भरपाई इत्यादी.

4 8. ट्रायल कोर्टासमोर, अपीलकर्त्याने स्वतः ला पीडब्ल्यू 1 म्हणून तपासले आणि प्रदर्शन म्हणून अनेक दस्तऐवज चिन्हांकित केले. प्रतिवादींच्या बाजूने, डी डब्ल्यू 1 ते 5 असे पाच साक्षीदार तपासले गेले आणि प्रतिवादींनी अनेक कागदपत्रे देखील चिन्हांकित केली.

9. शेवटी, ट्रायल कोर्टाने एका निर्णयाद्वारे आणि डिक्रीद्वारे दिनांक 5 02.02.1998 ने खटल्याचा अंशतः निकाल दिला आणि प्रतिवादींना खटल्याच्या तारखेपासून वसुलीहोईपर्यंत वार्षिक 10% व्याजासह 24,97,077/- रुपये अपीलकर्त्याला देण्याचे निर्देश दिले.

10. अशा प्रकारे दिलेल्या आदेशाने व्यथित झालेल्या प्रतिवादींनी दिवाणी प्रक्रिया संहितेच्या कलम 96 अन्वये नियमित

दिवाणी अपील दाखल केले,

- 6 १९०८ मुंबई येथील उच्च न्यायालयाच्या फाईलवर दावा अंशतः निकाली निघाला असला तरी अपीलकर्त्याने कोणतेही अपील दाखल केले नाही.

11. २४.०४.२००९ रोजीच्या निर्णयाद्वारे व आदेशाद्वारे उच्च न्यायालयाने अपील अंशतः मंजूर केले व डिक्रीची रक्कम रु.७,१९,४१२/- पर्यंत कमी केली. त्यामुळे वादीने वरील अपील केले आहे.

12. हल्ल्याची कारणे आणि प्रतिस्पर्धी युक्तिवाद यांचा विचार करण्यापूर्वी, अपीलकर्त्याने ट्रायल कोर्टासमोर केलेल्या दाव्यांचे वेगवेगळे प्रमुख, दाव्यांचे प्रमुख आणि खटल्याने या दाव्यांच्या प्रमुखांना किती प्रमाणात परवानगी दिली हे पाहणे उपयुक्त ठरेल न्यायालय, आणि उच्च न्यायालयाने या प्रकरणात मंजूर केलेल्या दाव्यांचे प्रमुख

निर्णय. सोप्या रसग्रहणासाठी ते सारणीबद्ध स्तंभात खालीलप्रमाणे

सादर केले आहेत:-

अ. क्रं.	मागणीचे शिर्षक	दाव्यात मागणी केलेली रक्कम((रु)	दाव्यात ट्राइल कोर्टाने प्रदान केलेली रक्कम(रु)	उच्च न्यायाल याने प्रदान केलेली रक्कम.) (रु.)
1.	दावा काढून घेण्यापूर्वी पर्यंत केलेल्या कामाची किंमत पण न दिलेल्या	12,25,864	28,418	28,418
2.	अतिरिक्त बाब खाली केलेल्या कामाची किंमत	5,82,250	4,42,944	4,42,944
3.	सुरक्षा ठेव मुक्त करणे	2,21,000	2,21,000	नामंजूर
4.	रिकामे मजूर	1,57,000	1,57,000	1,57,000
5.	रिकामी यंत्रसामुग्री	91,000	91,000	91,000
6.	खर्च	5,63,115	5,63,115	नामंजूर
7.	नफ्याचा तोटा	11,55,000	9,73,250	नामंजूर
8.	दाव्या पर्यंत १८%द.सा.द.शे. प्रमाणे व्याज	11,38,860	Disallowed	नामंजूर
9.	नोटीस खर्च	300	300	नामंजूर
एकूण.		51,34,389	24,77,027 ¹	7,19,362

13. वरील तक्त्यावरून लक्षात येते की, कनिष्ठ न्यायालयाने तीन दाव्यांच्या शीर्षकाखाली काय परवानगी दिली होती, ती म्हणजे, (१) रु.२,२१,००० ची अनामत रक्कम सोडणे; (२) जानेवारी १९८९ ते ३०.०९.१९९० या कालावधीतील खर्च. ५,६३,११५/- इतके रुपये आणि (३) रु.९,७३,२५०/- इतका नफा तोटा उच्च न्यायालयाने नामंजूर केला.. त्यामुळे आमच्यासमोरचे अपील खरे तर केवळ या दाव्यांच्या तीन शीर्षका. पुरतेच मर्यादित आहे.

14. उच्च न्यायालयाने वरील तीन शीर्षकांखालील दावे फेटाळण्याचे मुख्य आणि कदाचित एकमेव कारण म्हणजे अपीलकर्त्याने मुख्य करारानुसार काम सोडले होते आणि म्हणूनच ना सिक्युरिटी डिपॉझिट सोडण्याचा प्रश्न आहे, ना ओव्हरहेड भरण्याचा प्रश्न आहे ना नफ्याच्या तोट्यासाठी दावा करण्यास परवानगी देण्याचा प्रश्न, निर्माण झाला. त्यामुळे या अपिलात एकच मुद्दा विचारार्थ उभा राहतो, तो म्हणजे अपीलकर्त्याने काम सोडले होते का?

15. अपीलकर्त्याकडून परित्याग झाला आहे की नाही हे पाहण्यासाठी, रेकॉर्डवरील कागदोपत्री पुराव्यांद्वारे प्रतिबिंबित झालेल्या घटनांच्या कालबद्धतेवर एक नजर टाकणे आवश्यक आहे. कालबद्धता खालीलप्रमाणे होती :-

(1) 03.07.1986 रोजी अपीलकर्त्याला कार्यादेश देण्यात आला आणि कराराची नोंदणी करण्यात आली. या करारात काम पूर्ण होण्यासाठी ३० महिन्यांचा कालावधी निश्चित करण्यात आला होता;

(2) 28.07.1986 च्या पत्राद्वारे प्रतिवादींनी अपीलकर्त्याला कळवले की कार्यादेशाची अंमलबजावणी स्थगित ठेवली जाईल. या पत्रात कोणतेही कारण सांगण्यात आले नसले, तरी प्रशासकीय कारणास्तव हे घडल्याची भूमिका प्रतिवादींनी नंतर घेतली;

(3) तब्बल ५ महिन्यांनी १७.१२.१९८६ रोजीचे पत्र देवून

अपीलकर्त्याला काम सुरू करण्याचे निर्देश देण्यात आले;

(4) तर अपीलकर्त्याचे प्रकरण असे होते की, कराराची अंमलबजावणी करण्याची त्याची जबाबदारी दिनांक 03.07.1986 रोजी अंमलात आली. लेखी निवेदनात प्रतिवादींची बाजू अशी होती की काम सुरू करण्याची तारीख केवळ 17.12.1986 म्हणून घ्यावी, ज्या दिवशी वर्क-ऑर्डर स्थगित ठेवण्याचा आदेश मागे घेण्यात आला होते.

3 (५) काही दिवसांतच अपीलकर्त्याने प्रतिवादींना सी-१ पाईप आणि मूळ मान्य व्यासाचे सिमेंट पाईप उपलब्ध नसल्याबद्दल कळवले . प्रतिवादींना पाइप बदलून वेगवेगळ्या परिमाणाचे पाईप लावायचे होते, तेव्हा अपीलकर्त्याने २०.०२.१९८७ च्या पत्राद्वारे नवीन दर निश्चित करण्याची मागणी केली. लेखी निवेदनाच्या ई परिच्छेद ८ मध्ये ही वस्तुस्थिती मान्य करण्यात आली आहे;

(६) दिनांक २०.०२.१९८७ च्या पत्रात उपस्थित केलेल्या मुद्द्याचे निराकरण होण्यापूर्वीच प्रतिवादींनी दिनांक ०२.०३.१९८७

रोजी आणखी एक पत्र जारी करून अपीलकर्त्याला पाईपलाईनचे काम थांबवून पंचनाडी येथे काम सुरू करण्याचे निर्देश दिले.. जरी प्रतिवादींनी त्यांच्या लेखी निवेदनात परिच्छेद 9 मध्ये दावा केला आहे की, दि.

०२.०३.१९८७ च्या पत्रात केवळ अर्जदाराला हेड-वर्कच्या बांधकामावर लक्ष केंद्रित करण्याचा आदेश देण्यात आला होता, असे लेखी निवेदन दिले असले तरी पाईपलाईनच्या कामाच्या बाबतीत या पत्रात "कृपया थांबवा" असे शब्द होते हे मान्य केले जाते;

(7) प्रतिवादींच्या म्हणण्यानुसार, त्यांनी 02.04.1987 रोजी एक तार करून अपीलकर्त्याला पाइपलाइन टाकण्याचे काम सुरू करण्याचे आदेशित केले होते.

9. अर्जदाराने दिनांक ०४.११.१९८७ रोजी निवेदन पाठवून

[१] निधीअभावी बिले न भरण्याचा मुद्दा आणि [२] विविध

परिमाणाचे पाईप टाकण्याच्या कामासाठी २०.०२.१९८७ रोजी

प्रस्तावित सुधारित दर मंजूर होण्यास उशीर झाल्याचा मुद्दा प्रतिवादींनी लेखी निवेदनाच्या परिच्छेद ११ मध्ये मान्य केला आहे, जरी त्यांनी या पत्रातील मजकुराच्या अचूकतेवर आक्षेप घेतला. विशेष म्हणजे अर्जदाराच्या ०४.११.१९८७ रोजीच्या निवेदनाला उत्तर देताना ०२.१२.१९८७ च्या उत्तराविषयी दाव्याच्या परिच्छेद ११ मधील अपीलकर्त्याने केलेले प्रतिज्ञा पूर्वक केलेल्या विधानाला प्रतिवादींनी त्यांच्या लेखी निवेदनाच्या परिच्छेद ११ मध्ये अजिबात हाताळले नाही;

(10)या वेळी प्रतिवादी क्र.३ ने दिनांक २२.०२.१९८८ रोजी एक पत्र जारी करून त्या पत्राच्या तारखेपासून प्रतिदिन रु.१०/- दंड ठोठावला. या पत्राद्वारे अर्जदाराला ०१.०३.१९८८ पर्यंत काम सुरू करण्याचे आदेश देण्यात आला होता.

(11)अपीलकर्त्याच्या आक्षेपानंतरही २२.०३.१९८८ रोजीचे आणखी एक पत्र जारी करण्यात आले, ज्यात दंड

आकारण्याच्या प्रस्तावाचा पुनरुच्चार करण्यात आला आणि

अपीलकर्त्याला काम सुरू करण्याचे आदेशि

करण्यात आले;

(12)खरे तर २२.०३.१९८८ च्या पत्रात प्रतिवादींनी प्रथमच

मान्य केले की, विषय कार्य दोन भागांत विभागले गेले आहे

आणि प्रस्तावित सुधारित दर त्यात तरतूद केल्याप्रमाणे आहेत;

10. (13) नंतर एप्रिल, जून, जुलै आणि ऑगस्ट १९८८ मध्ये

अनेक पत्रव्यवहार करण्यात आले, त्या सर्वांमध्ये सुधारणा

आणि बिले न भरल्यामुळे सुधारित दरांबाबत मतभेद असल्याचे

निदर्शनास आणून दिले;

(14) अर्जदाराच्या म्हणण्यानुसार, करारांतर्गत कामाची

अंमलबजावणी 03.07.1986 रोजी सुरू होणार होती आणि 03.01.1989

पर्यंत पूर्ण करण्याची जबाबदारी होती, परंतु प्रतिवादींचा युक्तिवाद असा होता की कामाची अंमलबजावणी डिसेंबर 1986 मध्येच सुरू होणार होती आणि म्हणूनच काम पूर्ण करण्याची जबाबदारी जूनमध्येच संपली , 1989;

(15) तथापि, प्रतिवादींनी दिनांक १९.०४.१९८९ च्या पत्राद्वारे दंडाची रक्कम रु.१०/- वरून रु.२५/- पर्यंत वाढविली. 06.10.1989 च्या दुसऱ्या पत्राद्वारे, प्रतिवादींनी अपीलकर्त्याला सूचित केले की प्रकल्प पूर्ण करण्याची मुदत 17.06.1989 रोजी संपली आहे आणि अपीलकर्त्याने कोणतीही मुदतवाढ मागितली नसली तरी त्याला 31.12.1989 पर्यंत मुदतवाढ दिली जात आहे.

16. मागील परिच्छेदात वर्णिलेल्या संपूर्ण घटनाक्रमावरून असे दिसून येईल की अपीलकर्ता परित्यागा सह कशातही दोषी नव्हता कराराच्या कलम ३ (अ) नुसार प्रतिवादींना करार रद्द करणे, अनामत रक्कम जप्त करणे आणि अपीलकर्त्याच्या जोखमीवर आणि खर्चावर

काम दुसऱ्या कंत्राटदाराकडे सोपविणे शक्य होते . हे कलम प्रतिवादींनी कधीच वापरले नाही. म्हणूनच, आम्हाला आश्चर्य वाटते, विशेषतः पत्रव्यवहाराच्या प्रकाशात

फेब्रुवारी, १९८८ ते ऑक्टोबर १९८९ पर्यंत उच्च न्यायालयाला अपिलकर्ता परित्यागा साठी दोषी कसा आढळला.

17. खरं तर भारतीय करार कायदा, 1872 च्या कलम 67 मध्ये हे स्पष्ट करण्यात आले आहे की जर कोणताही वचनघेणारा आपल्या वचनाच्या पूर्ततेसाठी हमी किंवा वाजवी सुविधांकडे देण्या कडे दुर्लक्ष करतो किंवा देण्यास नकार देतो, तर अशा दुर्लक्षाने किंवा नकाराने वचन देणाऱ्याला माफ केले जाते. कलम ६७ आणि त्यात अंतर्भूत उदाहरण ^६ खालीलप्रमाणे आहे:-

"67. वचन देणाऱ्याला कामगिरी करण्यासाठी साठी वाजवी सोयी-सुविधा देण्याच्या आश्वासनाकडे वचन घेणाऱ्याने दुर्लक्ष केल्याचा परिणाम.- जर कोणत्याही वचन घेणाऱ्याने आपल्या वचनाच्या पूर्ततेसाठी हमी किंवा वाजवी सुविधांकडे दुर्लक्ष केले

किंवा नकार दिला, तर वचनदात्याला, अशा प्रकारच्या दुर्लक्ष किंवा नकारा मुळे कामगिरी न करण्यापासून क्षमा केली जाते.

उदाहरण

- 1 अ ने ब बरोबर ब च्या घराच्या दुरुस्तीसाठी करार केला.
- 2 ब ज्या ठिकाणी त्याची जागा आहे आणि ज्यात त्याचे दुरुस्त करावयाचे घर आहे, ती जागा अ ला दाखवण्यास दुर्लक्ष करतो किंवा ती सांगण्यास नकार देतो.
- 3 अशा दुर्लक्षामुळे किंवा नकारामुळे कराराची पूर्तता न केल्याबद्दल अ ला क्षमा केली जाते."

19. कराराच्या कायद्यात हे मूलभूत आहे की जेव्हा जेव्हा मूळ कराराच्या अटींमध्ये महत्वाचा बदल होतो, तेव्हा करारातील एका पक्षाकडून कोणतीही @ झाल्यामुळे, मूळ करार न करणे दुसऱ्या पक्षासाठी खुले

असते. हे त्याग करण्यासारखे होणार नाही. शिवाय, परित्याग सामान्यतः हक्काच्या संदर्भात समजला जातो आणि दायित्व किंवा @ संदर्भात नाही. करारातील एक पक्ष करारांतर्गत आपले अधिकार सोडून देऊ शकतो ज्यामुळे दुसऱ्या पक्षाकडून माफीची विनंती केली जाऊ शकते, परंतु दायित्व सोडण्याचा प्रश्नच उद्भवत नाही. या प्रकरणात, अपीलकर्त्याने त्याने सांगितलेल्या कारणास्तव वर्क-ऑर्डर अंतर्गत आपली जबाबदारी पार पाडण्यास नकार दिला. जबाबदाऱ्या पार पाडण्यास नकार देणे, कदाचित कराराचे उल्लंघन म्हणता येईल आणि परित्याग म्हणता येणार नाही.

20. हे लक्षात घेणे मनोरंजक आहे की प्रतिवादींनी, (१) अपीलकर्त्याविरुद्ध करारभंगाचा आरोप करणे; आणि (२) परिणामी कलम ३ (अ) अन्वये करार रद्द करण्याच्या अधिकाराचा वापर करणे हे निवडले नाही. प्रतिवादींनी तसे करणे योग्य ठरविले असते तर करार कायद्याच्या कलम ७५ अन्वये उपलब्ध असलेल्या उपायांचा आधार घेतला असता आणि कराराची पूर्तता न केल्याने झालेल्या नुकसानीची

भरपाई मागितली असती. याउलट त्यांनी अपीलकर्त्याला ('परित्याग' या शब्दाचा खरा अर्थ समजून न घेता) परित्यागाचे गुणविशेष दिले आणि अपीलकर्त्याने केलेल्या दाव्यांचा आदर करण्यास नकार दिला.

21. मे 1987 मध्ये दुसरे विधेयक मंजूर झाल्यानंतर मुख्य कंत्राटांतर्गत कामात प्रगती झाली नाही, या आधारावर उच्च न्यायालयाने कंत्राट रद्द केल्याचा निष्कर्ष काढला. हा निष्कर्ष आणखी एका निष्कर्षाच्या पूर्णपणे विरुद्ध आहे की कराराचा कालावधी जून, 1989 पर्यंत होता आणि अपीलकर्त्याने कोणतीही विनंती नसतानाही प्रतिवादींनी स्वतः 31.12.1989 पर्यंत करार पूर्ण करण्यासाठी मुदतवाढ दिली. मे, १९८७ मध्ये कराराचा परित्याग व्यक्तीला हा करार जून १९८९ पर्यंतचा आहे, हे प्रतिवादींच्या समजूतीवर डिसेंबर १९८९ पर्यंत मुदतवाढ कशी दिली जाऊ शकते, हे आम्हाला समजत नाही. वास्तविक, उच्च न्यायालयाने निकालाच्या परिच्छेद ९ मध्ये असा निष्कर्ष नोंदवला की डी डब्ल्यू ३, ४

आणि ५ नुसार निविदेच्या कलम ३ (अ) अन्वये रद्द करण्याचा अधिकार वापरला गेला आणि अनामत रक्कम जप्त करण्यात आली . लेखी निवेदनातही प्रतिवादींनी आपला दावा तसा मांडला नाही. कोणत्याही परिस्थितीत कराराचा कालावधी डिसेंबर १९८९ पर्यंत वाढविण्यात आला, या प्रतिवादींच्या विशिष्ट भूमिकेशी असा निष्कर्ष @ सहअस्तित्वात राहू शकत नाही.

22. दुसऱ्या पक्षाकडून परस्पर आश्वासनांची पूर्तता केल्याशिवाय कंत्राटदाराने काम सुरू ठेवण्यास नकार देणे, हे कंत्राट परित्याग करणे म्हणता येणार नाही. एखाद्या कराराला एका पक्षाने नकार दिल्यास दुसऱ्या पक्षाला उल्लंघनासाठी खटला दाखल करण्याचा किंवा करार रद्द करण्याचा आणि आधीच केलेल्या कामासाठी क्वांटम मेरूईत प्रमाणात खटला दाखल करण्याचा अधिकार मिळू शकतो.

खंड 9 मधील परिच्छेद 694, हॅल्सबरीच्या नियमांची चौथी आवृत्ती

जर दुसरा पक्ष करारातील आपला भाग पार पाडण्यास पूर्णपणे नकार दिला असेल तर करारातील एखाद्या पक्षाला उपलब्ध असलेल्या उपायांवर प्रकाश टाकण्यासाठी, उपयुक्तरित्या काढला जाऊ शकतो.

"694. कंत्राटा अंतर्गत केलेले करारभंगामुळे रद्द करण्यात आले.

जिथे एका पक्षाने कामगिरी करण्यास पूर्णपणे नकार दिला आहे, किंवा

स्वतः कराराचा आपला भाग करण्यास अक्षम झाला आहे, तो दुसऱ्या पक्षाला अधिकार देतो की एकतर त्याचे उल्लंघन केल्याबद्दल खटला दाखल करावा, किंवा करार रद्द करावा आणि प्रत्यक्षात केलेल्या कामासाठी क्वांटम मेरुइटवर खटला दाखल करावा. अशा प्रकारे, जेथे एखाद्या प्रकाशकाने एखाद्या लेखकाला एखादी कृती लिहिण्यासाठी नियुक्त केले परंतु

प्रकल्प सोडला, तेथे लेखकाला अधिकार होता

- 4 पूर्ण झालेले काम सादर न करता, कामाचा वाजवी मोबदला वसूल करण्यास पात्र होता; आणि जर एखाद्या प्रतिवादीने खरेदीदार सापडल्यानंतर वादीचा जमीन विकण्याचा अधिकार चुकीच्या पद्धतीने रद्द केला, तर वादीने त्या तारखेपर्यंत त्याच्या कामाचा आणि श्रमाचा वाजवी मोबदला वसूल केला.
- 5 या प्रकारचा क्वांटम मेरुइट क्लेम विचारात पूर्णपणे अपयशी ठरल्यास पैशाच्या परतफेडीच्या दाव्यांसारखाच आहे. दोन्ही प्रकरणांमध्ये, दावा आणण्यापूर्वी करार संपुष्टात आला पाहिजे; परंतु एकदा करार संपुष्टात आला की दावा करारा संबंधी आहे असे म्हणण्यात तार्किक अडचण येते.
- 6 प्रतिवादींनी कलम ३ (अ) आणि (ब) नुसार करार रद्द करून नुकसानभरपाईसाठी खटला दाखल करण्याचा पर्याय निवडला नाही. प्रतिवादींनीच अपीलकर्त्याला मूळ मान्य अटीनुसार

कराराची अंमलबजावणी करणे अवघड केले.

उच्च न्यायालयासमोर प्रतिवादींनी कनिष्ठ न्यायालयाने दिलेल्या रकमेपोटी रु.४२,९८,१६८/- जमा केले. उच्च न्यायालयाच्या निर्णयाच्या परिच्छेद १६ वरून असे दिसून येते की, प्रतिवादींनी उच्च न्यायालयात जमा केलेली रक्कम अपीलकर्त्याने बँक गॅरंटी सादर करून १३.०१.१९९९ रोजी काढली होती. त्यामुळे डिक्रीमध्ये बदल करताना उच्च न्यायालयाने अपीलकर्त्याला शिल्लक रक्कम परत करण्याचे निर्देश दिले, तसे न केल्यास उर्वरित रकमेची बँक गॅरंटी कॅश करण्याचा अधिकार ट्रायल कोर्टाला देण्यात आला. या पार्श्वभूमीवर विशेष अनुमती याचिकेत नोटीस बजावून अंतरिम स्थगिती देण्याचे आदेश देताना या न्यायालयाने अपीलकर्त्याला बँक गॅरंटी जिवंत ठेवण्याचे निर्देश दिले. आता उच्च न्यायालयाचा निर्णय रद्द करून कनिष्ठ न्यायालयाचा निकाल बहाल करून आम्ही अपील मंजूर करत असल्याने बँक गॅरंटी रद्द होईल.

24. अपील मंजूर आहे. खर्चाबाबत कोणतेही आदेश दिले जाणार नाहीत.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

X-X-X-X-X